

Javier Arzuaga

«Che justizia-egilea ezagutu nuen, edonor hiltzeko gauza zena»

Habana. Casa Blanca auzoa. San Carlos de La Cabaña gotorlekua, XVIII. mendeko eraikuntza. Parke historikoa, hainbat museo ditu barruan. Gaueko 9etan, tiro burrunba, “9etako kanoikada”, garai batean ordu horretan ixten zirelako hiriko ateak. Oroigarri bat... Haren beste alderdia ezagutu zuen Javier Arzuagak.

MIEL A. ELUSTONDO

Argazkiak: Zaldi Ero

La Cabaña, kokagune turistikoa gaur egun. Zer duzu zuk La Cabañako gotorlekua?

Justizia iraultzailea... Horma... Heriotzara kondenatuak eta haien kapilaua, ni, ondoan.

Duela 50 urteko kontuak. Zu, frantziskotarra orduan, Habanan.

1952ko martxoan apaiztu, eta hilabetera Kubara destinatu ninduten. Urrian heldu nintzen Habanara. Lau urtez, irakasle izan nintzen frantziskotarren seminarioan, Santiago de las Vegasen, Habanako aireportua dagoen alderdian. Tira, 1956an, Casa Blancako parroko izendatu ninduten. Habanako auzoa da Casa Blanca, marinel auzoa, badiaz bestaldean dagoena. Auzo horretan zegoen, eta dago, La Cabaña, Jesusen Bihotzaren monumentutik harantz. Hiru urte eta hilabete batzuk egin nituen bertako parroko. Azkeneko sei hilabeteetan —edo 1959ko lehenengo dozena erdietan; nahi duzun moduan esan—, La Cabañako kartzelako presoiei laguntzen jardun nuen. Batistaren poliziak izanak ziren, edo haren armadakoak, gehienak.

Nortasun agiria

Javier Arzuaga Lasagabaster (Oñati, 1929). Fraide frantziskotar izana. Habana zaharrean zen 1959an, San Franciscoren komentuan. Zazpi urte bazeramatzan Kuban, ordurako. Casa Blanca auzoko parroko zen, lan errazean. Harik eta Batis-tak alde egin eta bizardunak botereaz jabetu ziren arte. Ondoren, festa eta algarra, eta epaiketak eta fusilatzeak, Arzuaga parroko zegoen auzoko La Cabaña gotorlekuan bertan. Eta horra gure frantziskotarra presoiei laguntzen, eta hormara bidean heriotzara. 1959ko urtarrilaren lehenengotan 31 urteko gaztea zen Javier Arzuaga, baina urteak joanagatik ere buru-bihotzetan iltzatuta darama sasoi hartako drama beldurgarria.

“Justizia iraultzailea” esan duzu arestian.

Hantxe antolatu zirelako justizia auzitegiak. Ernesto Che Guevara zen La Cabañako komandantea. Urte hartako otsailean ireki zen hormara bidea, eta hantxe harrapatu ninduen ni. Sei hilabete iraun nuen hango kapi-lau. Ez nuen uzteko aukerarik ere. Bertako parroko nintzen, bakarra, eta egiteko huraxe agindu zidaten: “La Cabañara joan behar duzu. Heriotzara kondenatuei lagundu behar diezu. Zu izango zara beste mundura bidean haiei argi berdea emango diena”.

Lehenago ere ezagutzen zenuen zuk La Cabañako kartzela...

Bai. Batista garaian ere joan izan nintzen

hara. Batistaren koinatua zen hango komandantea, Fernandez Miranda. Presoak bisitatu nahi nituela esan berari, eta haren erantzuna: “Ez, ez, oker zaude, hemen ez dago preso-rik”. Behin ere ez nuen lortu Batistaren kontrako presorik ikustea La Cabañan.

Gero, aldiz, Batistaren aldekoak izan ziren preso. Haiek ikusi zenituen...

Fandangoaren buelta: 1959ko urtarrilaren 6an Che Guevara hango komandante! Bada, hari ere joan nintzaion, presoak zirela-eta. “Komandante, mesede eske natorkizu. Tro-pari meza esaten segitu nahiko nuke, eta kartzelan dauzkazuen presoek ere lagundu nahiko nieke”. Che Guevararen erantzuna:

“Lehenengoari dagokionez, ezta pentsatu ere. Tropa kontu horiek, hemendik aurrera kito! Preso jendeaz, ingura ezazu Santa Barbararen kaperako giltza. Zeuretzat. Gau eta egun, nahi beste lan izango duzu”. Eta egia izan, ez nuen lan eskasiarik izan! Presondegi- ra joaten hasi nintzen, presoak bisitan. Hura preso pila! 300 bat lagunentzako etzalekuak izango ziren La Cabañan, baina han 800 preso baino gehiago ere eduki zituzten. Ez dakit txandaka lan egiten zuten, ala bata bestearen gainean. Ez dakit, baina ez dudarik izan: han ez zen ezertarako lekurik.

Epaiketak ere izan ziren.

Sosa Blancorena eta! Nik ez nuen haren berririk epaitu zuten egunera arte. Kirol jau- regian epaitu zuten, oraingo kirol hirian. Baina epaitu aurretik zegoen hura kondenatua, hura eta beste bi. Fidelek Santiago de Kuban lehen diskurtsoa egin zuenetik zeuden hirurak kondenatuta: “Hiru horiek fusilatu egingo ditugu!”, esan zuen orduan Fidelek. Baina epaiketa itxura hura egin nahi izan zuen. Epaiketa arratsaldean, goizean egin nuen topo Sosa Blancorekin, presondegian.

Itzulerarik gabe

“1959ko otsailaren hasieran estreinatu zuten horma. Sei hilabete egin nituen presoer heriotzara laguntzen. Jarraian, Kubako ekintza katolikoko mutil gazteekin egin nuen lan urtebetez eta, ondoren, Euskal Herrira joan nintzen, aita azkenetan zegoela jakinarazi zidaten-eta. Kubara itzultzeko baimena nekarren, baina ez zuen balio izan, ez nuela itzultzerik esan zidaten. Eta kito. Ez naiz harrezkero Kuban izan”.

Ordurako nik banekien epaiketa izango zela... eta epaitu aurretik ere kondenatuta zegoela, bai Sosa Blanco eta bai beste biak. Haien kontra deklaratu behar zuten lekukoak La Cabañara eraman zituzten, zer esan behar zuten buruz ondo ikasteko. Sierra Maestrako guajiroak ziren. Buruz ikasgarazi zieten adiera- zi behar zutena! Epaiketa heldu zen, ordea, eta defentsaren abokatuak buelta eman zion fandangoari, ulertzen ez zuten hizkuntza batean galdezka hasi zitzaient-eta guajiro haiei. Eta guajiroak urduri, eta fiskalak urduri, eta denak urduri. Azkenean, non edo non auzitegi kanpotik telefonoa jo zuen Fidel Castrok, epaiketa bertan behera utzi zezaten. Telebistaren aurrean jarrita ari zen epaiketa ikusten, eta ondoan izan zituen Che, Camilo Cienfuegos eta Raul, anaia... Ondoren, goi- zeko ordu txikitan, San Franciscoren komen- tura etorri zitzaizkidan militarrek, bila. “Zer, fusilamendua?”. “Ez dakigu!”, esan zidaten. Ni hartu eta La Cabañara. Sosa Blancorenga- na eraman ninduten. Besoetara etorri zitzaiz- dan: “Erreza dezagun”, esan zidan. “Goazen, ni aurretik, zu atzetik... *Aita gurea, zernetan zarena...*” nik, eta berak ondoren: “*Aita gurea,*

zeruetan zarena...”. Hiru aldiz ere erreztatu genuen. Ondoren, egunsentiko argia. Fusilatu egin zuten.

Zer diozu Sosa Blancoren *mendekuaz*? Haren oinetakoen historia.

Bada, Sosa Blanco fusilatu zuten egunean, bainatzen uzteko eskatu zuen. Gero, arropa garbia eta zapata berriak jantzi zituen, etxean zeuzkan oinetakoak, artean estreinatzeke. Esan zidan: “Aita, mesede bat eskatu nahi dizut: fusila nazatenean, erantzi niri zapatak eta eman bihar bertan hemen auzoan, Casa Blanco, edo Habanako kalean fortunatzen zaizun lehenengo behartsuari. Ez esan nireak izan direla, Sosa Blancorenak izan direla jakinez gero, beharbada jantzi ere ez dituzte egingo eta!”. Nik, berak agindu zidana egin nuen. Hil zutenean, zapatak erantzi eta parean gertatu zitzaizkan lehenengo pobreak eman. Horrela, Sosa Blancok eta bere oinetakoei Habanako kaleetan oinez segitu zuten, Fidel Castro eta haren jarraitzaileei adarra jo nahian.

Pedro Morejon.

Hura ere epaitu zuten, nonbait! Columbia kanpamenduan, Habanako beste aldean epaitu zuten. Otsaila zen, ez dakit hilak zenbat zuen, ez dakit zein zen asteguna. Egunsentian esnatu eta eguneroko lanak nituen zain. Komentutik irten, Aguiar kalean, Teniente Rey eta Amargura artean, Habana zaharra. Handik sigi-sagan, Amargura, San Ignacio, katedral plaza, tenpletea... badiaraino, Casa Blanco txalupa hartzera. Beste ertzera iritsi, jaitsi eta parrokiara igo. Goizeko zazpitan ttanko aldarean nintzen, meza esaten. Dozena erdi eliztar, emakumezkoak, batzuk moja jantzian. Amaitu, egunkariak irakurri, La Cabaña presoekin kontatzeko, eta gotorlekuan nintzen bederatziak orduko.

Joan nintzen, eta bila etorri zitzaizkan Migel Angel Duque Estrada, kontu-ikuskari-

Fraidetza utzi

“Kubara itzultzerik ez nuenez, baina artean frantziskotar, Kolonbiarra joan nintzen, misiolari talde batean. Kolonbian ez ezik, Ekuadorren, Perun eta bestetan lan egin genuen. 1969an iritsi nintzen Puerto Ricora, nahiko erreta ordurako. Bizimodu berria behar nuen. Erromari dispentsa eskatu, baimena lortu eta ezkondu egin nintzen. Eta orain arte!”.

tzako burua. “Gaur gauean fusilatuko dute Morejon”. Nik: “Eta, esan diozue?”. “Ez... Horixe nahi genuen, zuk esatea, faborez”. “Nik esan? Nik ez dut horretan ikustekorik!”. Joan nintzen La Cabañara eta han galdetu nuen: “Badaki? Esan diozue fusilatuko dutela?”. “Ez... Zuk esango diozulakoan gaude”. “Baina, fusilatuko duzue eta oraindik ez daki ezer?”. ... Neuk esan behar izan nion: “Pedro, gaur fusilatuko zaituzte. Ezer nahi baduzu...”. “Aita, bakarrik egon nahiko nuke”. “Ondo da. Elizkizuna ere badut parrokiara eta hura bukatutakoan, geroxeago etorriko naiz”. Handik irten eta, han non entzuten dudana buila eta musika zarata inguruko gela batean. Batistaren kontrako komandanteren bat, nonbait, iraultza ospatzen, neskaz inguratuta. “Zer da hau, ordea? Non zaudeten ez dakizue, ala? Heriotza korridorea bertan eta zuek ez zarete konturatzen?”. Eta orduantxe: “Aita, Aita! Pedro Morejon, bere burua hiltzen saiatu da!”. Izara lepoan lotu eta zintzilik zegoen. Beste preso batek eta biok heldu eta bere onera ekarri genuen. Eta Morejonek: “Zergatik askatu nauzue?”. “Eta zer egin behar genuen, bada, zeure burua akabatzen utzi? Zer esan behar dute gainerako presoek? Zer pentsatu behar dute? ‘Hori oilo-bustia, hori!’. Ez, motel!”. Gero barkamena eskatu nion, esan nizekionak esan nizkiolako... Gauerdian estreinatu zuten horma. “Aita, nire ondoan egon zaitez nahi dut”, esan zidan. “Ondoan izango nauzu”. Garaia iritsi zenean, galdetu zidan: “Zenbateraino ondoan egongo zara?”. “Zure ondo-ondoan. Hementxe bertan”. Eta gurutzea ateratu nuen. “Begira gurutzeari, gu biok beste inor ez balego bezala, gurutzea gora jasota, hari begira”. Pelotoiak destatu zuen, tiro egin zuen, eta Pedro Morejon lurrera erori zen. Nik hantxe segitzen nuen, gurutzea gora jasota. Bera izan zen lehenengo fusilatua. Exekuzioa zuzendu zuen komandanteari joan nintzaion gero.

Tolosa etorbidea, 123 / Donostia

© 943 317 162

www.xarmajatejxa.com

AZKEN HITZA

Hil ez

“Inor hilez ez da ez hiltzen erakusten, ezta herritar hobea izaten ere. Mendekua ere alferrikakoa da, lekuz kanpoko. Mendekatzailea bera ere ez du asetzen. La Cabaña-ko horma hark ez zuen inor ase, ez iraultzaileak, ezta kontrairaultzaileak ere, hauek ez zuten-eta handik batere etekinik atera. Fusilatuak ez batzuentzat ez besteentzat hil ziren martiri gisa. Hortaz, ‘alferrik’ hil ote ziren, bada, horma hartara lagundu nituen berrogeita hamabost kondenatu haiek?”.

“Nori bururatu zaio, ordea, tiroak preso guztiek entzuteko moduan inor fusilatzea? Nik haien ondoan emango dut gaua! Nahi duzu nirekin etorri, haiekin batera?”. Jakina, ez zuen nahi izan. Baina harrezkero fusilamendu lekua aldatu zuten. Ziega alderdi hartatik aparte, Erramuen hobian hil zituzten atzetik etorri ziren fusilatuak.

Che Guevara.

Ez dizut esango ezer mitoari buruz. Hor dago, jende askoren elastikoetan, poster eta gisakoetan. Liburu, aldizkari eta gainerakoetan. Badakigu jendeak zer dakien hartaz, heroia, gerrillaria eta hau eta hura. Iraultza egin zutela sinetsita zegoen, gerra irabazi zutela. Nik ez dut uste Chek, Fidelek eta enparauek batere gerrarik egin zutenik, inoiz behar bezalako tropa bati kontra egin ziotenik. Pare bat borrokaldi egingo zuten, gehiena jota. Batistaren soldaduek ez zuten tiro askorik egin, ez zuten idealik ere. Horra Sierra Maestra, beste mito bat. Hara, Fidelek berak inoiz egin zuen borrokarik latzena

Vargas Llosa

“Nik ez nuen La Cabañakorik idazteko asmorik, baina 2005ean Álvaro Vargas Llosa etorri zitzaidan, idazlearen semea, esanez Che Guevararen inguruko erreportajea egiten ari zela eta lekukotasun zuzenak biltzen ari zela. Telefonoz hots egin zidan, eta pare bat egun pentsatzen uzteko eskatu nion. Ez nekien garai bateko mamurik berpiztu behar nuen nire barruan. Dena dela, baietz esan nion. Artikulua idatzi zuen, eta ez zen ezer gertatu. Orduan hasi nintzen nire historia idazten. *La galera de la muerte* (Heriotza korridorea) jarri zioten izena, nik beste izen bat nahi nuen arren: *Gauerdian Habanan*”.

mikrofonoen kontra egin zuen, irriti eta telebistaren aurrean. Hantxe borrokatu zen Fidel, eta borroka irabazi zuen. Che gerrillaria... Nik bestelako irudia daukat harena. Behin baino gehiagotan hitz egin nuen berekin, La Cabañako komandantea zenez, eta ni bertako parrokoa, hango presoei heriotzara laguntzen ziena. Ezagutu nuenean hogeita hamarna urte izango genituen. Che idealista ezagutu nuen lehenengo, erradikala. Ondoren, Che justizia-egilea ezagutu nuen, batere kezkarik gabe dena txikitze, edonor hiltzeko gauza zena: “Justizia!”, esaten zuen berak, baina justizia ez ezik krudelkeria ere bazen harena. Aukera genuenean hitz egiten genuen. Batzuetan, elkarriketak eteten zizkiten. Beste batzuetan, lasai hitz egiteko aukera izan genuen. Harekin hitz egin nuen azken aldian, galdetu zidan: “Aizu, Aita, zer iruditzen zaizu izan dugun harremana, zein izen emango zenioke? Adiskidetasuna?”. Begietara begira-begira galdetu zidan. Nik: “Ez dakit, bada, adiskide izan garen. Horako bidean ginela esango nuke, baina ez garela helburura iritsi”. “Zuzen zaude. Ez gara adiskide izan. Zuk zeure aldera eraman nahi izan nauzu, baina porrot egin duzu. Nik, berdin, zu neure aldera ekartzen saiatu naiz, eta huts egin dut. Hurrena elkar ikusten dugunean mozorroak erantzi eta bata bestearen etsai izango gara”. Ikaratan izan nintzen. “Mozorroa erantzi? Bizian ez dut mozorrorik jantzi zure aurrean. Ez nuke jakingo ezer ezkutatzen”. Che eta biok elkarri begietara begira, etsaigorik erakutsi gabe ordea. Elkarri bostekoa eman eta irten nintzen haren bulegotik. “Ondo ibili!”, esan zidan. “Zorte on”, erantzun nion. ■